

بازخوانی
<div>بازیابی گذشته</div>
کارمان فانی

برخی کتاب‌ها در همان نظر اول شما را شوگفتزده می‌کنند. غافلگیر می‌شوید و باور نمی‌کنید که چنین کتاب‌هایی را هم می‌توان نوشت. آن هم این‌بار به قلم یک محقق نسبتاً جوان ایرانی.

در حوزه تحقیقات و مطالعات ایران باستان تاکنون هزاران کتاب و رساله و مقاله نوشته شده که اکثر قریب به اتفاق آنها به قلم محققان و مورخان غربی بوده است و نقش ایرانیان در این زمینه متأسفانه بسیار ناچیز و کم‌رنگ بوده است. یکی از دلایل آن (شاید عمده‌ترین دلیل) ناتوانی در استفاده از منابع مختلف به زبان اصلی است. با رجوع به منابع دست دوم و سوم و استفاده از ترجمه‌های دیگران از آن منابع نمی‌توان انتظار داشت محققی کتابی واقعا جدی و اصیل بنویسد و اثر او از حد یک کتاب عمومی و کلی‌گو فراتر برود. در واقع نخستین چیزی که در کتاب «ایدئولوژی سیاسی اشکانیان و ساسانیان» جلب‌نظر می‌کند، تبحر و تسلط نویسنده بر زبان‌های باستانی و کثرت این زبان‌هاست که به‌راستی اعجاب‌انگیز است. در این کتاب از نزدیک به ۲۰ زبان استفاده شده که مولف مستقیما خود به آنها رجوع کرده و با اجتهاد تمام آنها را به زبان انگلیسی ترجمه کرده و متن و ترجمه را کنار هم آورده است.

برخی از این زبان‌ها عبارت‌اند از: اوستا، فارسی باستان، پهلوی، باختری، سغدی، یونانی، لاتین، بابلی و اکدی، ارمنی و فارسی و عربی. البته زبان‌های جدید اروپایی از جمله آلمانی و فرانسه و انگلیسی و روسی و ایتالیایی که جای خود دارد و هیچ ایران‌شناسی امروزی بی‌نیاز از مراجعه به آنها نیست

بیش از دوهزار پانویس از ذیل صفحات و بیش از هزار کتاب و مقاله که مشخصات آنها در کتاب‌شناسی آخر کتاب آمده، نشان از کثرت تحقیق و تتبع و پیگیری و کوشایی نویسنده می‌دهد. جدول‌های متعددی که مولف تهیه کرده، از جمله جدول اسناد و مدارک مربوط به شاهان اشکانی است که در ۶۰ صفحه در پیوست کتاب آمده، بی‌نظیر است.

همین چند ویژگی که به اختصار از آنها یاد کردم نشان می‌دهد که ما با یک اثر کاملا ممتاز و یگانه روبه‌رویم؛ اثری که رحیم شایگان را در

<p>Arsacids and Sasanians The Art of the Sassanid Empire Cambridge University Press, ۲۰۱۱</p>	<p>sacids and sasanians M.Rahim Shayegan Cambridge University Press, ۲۰۱۱</p>
--	--

صف اول ایران‌شناسان طراز اول همچون تولدکه و بارتولومه و اشنپگیل و کریستن سن قرار می‌دهد. موضوع کتاب «ایدئولوژی اشکانیان و ساسانیان» یا با ترجمه دقیق‌تر «اشکانیان و ساسانیان: ایدئولوژی سیاسی در ایران پسا – یونانی‌آمی و عهد متاخر باستان» در عین اهمیت بسیار آن به ظاهر ساده می‌نماید و بنده هم در این مختصر آن را ساده‌تر بیان می‌کنم.

ایا ساسانیان از گذشته تاریخی ایران باخبر بودند، آیا دوران هخامنشی را می‌شناختند و درصدد احیای شکوه و جلال امپراتوری هخامنشی بودند؟ پاسخ مثبت به این سوال نوعی ایدئولوژی سیاسی برای ساسانیان قابل می‌شود که هدفش علاوه بر بازگرداندن عظمت گذشته به ایران، توجیه جنگ‌های ایران علیه رومیان است. همان‌گونه که در عصر هخامنشی این ایران بود که به یونان حمله کرد و غرب را در حالت تدافعی قرار دارد ساسانیان هم با تقلید از هخامنشیان به قلمرو رومیان که اینک جانشین یونان شده بودند، حمله برد و درصدد نابودی آنها بود. در مقابل، عده‌ای برآندد که ساسانیان به هیچ‌رو اطلاعاتی از دوره هخامنشی نداشتند تا به آنها تشبیه و اقتدار کنند و ایدئولوژی سیاسی برای خود بسازند.

بربستن چنین ایدئولوژی به ساسانیان در واقع کار مورخان رومی و یونانی بود که با الگو گرفتن از گذشته یونان، رابطه خود را با ایران توجیه می‌کردند. در دوره اشکانی که عموما روم به ایران حمله می‌برد، رومیان خود را در هیات اسکندر می‌دیدند و تشبیه یا اقتدا به اسکندر می‌کردند (imitatio Aecandri) که در دوره ساسانیان که روم در حالت ضعف و انحطاط بود، رومیان خود را در هیات یونان و آتن می‌دیدند. (imitatio Helladis) که مورد هجوم داریوش و خشایار و در حالت دفاعی بود.

دکتر شایگان در کتاب حجیم ۶۰۰صفحه‌ای خود همین مساله را مورد تحقیق قرار داده است. در واقع کتاب او به یک معنا دربارۀ ایدئولوژی سیاسی ساسانیان نیست، دربارۀ این است که این ایدئولوژی سیاسی رومیان بوده است. در اینکه ایدئولوژی سیاسی ساسانیان واقعا چه بوده باید منتظر کتاب‌های بعدی او درباره ساسانیان بمانیم. کتاب فعلی در واقع مدخلی است بر تاریخ مفصل و چندجلدی ساسانیان او که امیدواریم هرچه زودتر منتشر شود.

تاریخ‌نگاری ایران باستان

■ **گفت‌وگوی علی دهباشی**

با دکتر رحیم شایگان

■ **آقای دکتر شایگان تز اصلی کتاب شما را در چه زمینه‌هایی از تاریخ ایران باستان باید جست‌وجو کرد؟**

زمینه بررسی پژوهش من در کتاب مورد بحث جنابعالی شامل دو بخش است. بخش اول در باب تفکر سیاسی سلسله‌های اشکانیان و ساسانیان در دوره نخستین حکومت‌شان است و بخش دوم بازنگری تازه‌ای است از ۲۰۰ سال اول تاریخ و نظام دیوانی پادشاهی اشکانی. مباحثی که در این کتاب مطرح شده دارای چند محور است: نخست پیوستگی اشکانیان و ساسانیان به نیاکان‌شان یعنی هخامنشیان. ولی این پیوستگی در هر دو مورد از جهان‌بینی تاریخی ایرانیان پدید نمی‌آید، بلکه به وسیله اقوام خارجی اما نه بیگانه با تمدن ایران القا شده است.

در مورد اشکانیان این بابلی‌ها هستند که بعد از فروپاشی سلطنت سلوکی‌ها، اشکانیان را که فاتحان جدید در بین‌النهرین هستند جانشین هخامنشیان می‌دانند، زیرا هیچ شکافی در سنت مکتوب بابلی‌ها روی نداده و آنها همواره آگاهی کامل از تاریخ گذشته خودشان داشته‌اند ولی آنچه مربوط به ساسانیان می‌شود این قیصرهای رومی‌اند که بپیوسته در جست‌وجوی یافتن شکوه شاهنشاهی اسکندر مقدونی هستند و می‌خواهند از او تقلید کرده و خود را جانشین او بدانند و نتیجتا دشمن باستانی اسکندر را هم که ادیبان رومی به آن اشراف کامل دارند و از او احیا می‌کنند و ساسانیان را جانشین آنان می‌دارند.

■ **قیقا کتاب حاصل مطالعات چندین ساله جنابعالی است. از لحاظ زمانی چقدر تالیف این کتاب طول کشید؟**

سال‌ها به طور ذهنی مشغول این زمینه‌ها بودم ولی به‌طور مشخص این کار حاصل بیش از یک دهه تحقیق و پژوهش بوده است.

■ **آن‌طور که از متن کتاب پیداست منابع گسترده‌ای از چندین زبان باستانی در تالیف کتاب مورد استفاده قرار دادید. دقیقا این زبان‌ها کدام هستند؟**

برخلاف پژوهش درباره تاریخ یونان و روم باستان که برای تسلط به آنها نهایتا نیازمند دانستن بیش از دو زبان کلیدی نیست یعنی یونانی و لاتینی. تاریخ ایران باستان در بررسی هر دوره‌شان نیازمند شناخت زبان‌های متعددی است. و از آنجا که مدارک مکتوب به زبان‌های ایران باستان و تعداد آثار بازمانده به عنوان منابع و مآخذ تاریخی محدود است از این رو باید به منابع دیگر روی آورد. در جمله زبان‌هایی که به آنها ارجاع شده: یونانی، لاتینی، عیلامی، آکادی (زبان بابلی متأخر) و فارسی میانه، بلخی و بعد زبان آرامی، ارمنی و زبان‌های اروپایی مدرن مانند انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ایتالیایی و روسی.

کتاب

شایگان

پیوسته

پیشگویی بابلی‌ها و تفکر یونان باستان را مورد بررسی مجدد قرار می‌دهد. این کتاب بر شرایط فرنج سیاسی در اوایل حکومت اشکانیان و تاریخ ساسانیان پرتوی نو می‌افکند، به ویژه به شرایط تاریخی بابل و عیلام می‌پردازد. اینکه تبلیغات رومی‌ها چگونه بر نگرش مردم روم نسبت به ایران دوران ساسانی تأثیر نهاده و در شکل‌گیری و تعیین این نگرش نقش داشته است. نویسنده کتاب اشکانیان و ساسانیان پیشنهاد می‌کند که تاریخ اولیه سلسله‌های اشکانی (پارت‌ها) و ساسانیان بار دیگر بازسازی شود وی برای نخستین بار قطعات پراکنده‌ای از خط میخی را که تاکنون در دسترس نبوده به مخاطب خود عرضه می‌کند و سرانجام اینکه رویکردی تطبیقی و جامع دارد، دیدگاه سلوکیان، رومی‌ها و ایرانیان کاملا مورد توجه قرار گرفته و نویسنده در عین حال دیگر منابع کلاسیک و شرق را در پژوهش خود مدنظر قرار می‌دهد.

پی‌نوشت:

1- Arsacids and Sasanians, Political Ideology In post-Hellenistic and Late Antique Persia

2- Department of Near Eastern Languages and Civilizations

این طریق به منابع دست اول دسترسی پیدا کند و این کار پایان‌ناپذیر ادامه دارد و بنده دو دهه است که از جمله مشغول این کار هستم.

■ **مساله دیگر آگاهی سا ایرانیان از خودمان در گذشته‌های دور به وسیله رومی‌ها و یونانی‌ها و بابلی‌هاست. در واقع ما بیشتر توسط خارجی‌ها دربارۀ خودمان فکر کردیم و اصولا تاریخ ایران سراسر ملو از ذهنیت‌های متفاوت است. شما چگونه فکری می‌کنید؟**

از آن جهت که در ایران باستان حافظه تاریخی عمدتا به صورت شفاهی بروز می‌کند این امر موجب رکود تاریخی می‌شود. چرا؟ چون همه چیز در الگوهای پیش ساخته تکرار می‌شود. در ایران بازنگری تاریخی می‌شوند و از سبوی دیگر خصایص قومی ما را حفظ می‌کنند. خلاصه اینکه ما همیشه همان‌طور هستیم که هستیم! و این وضع گویای پارادوکس عظیمی است زیرا هم هویت فرهنگی را حفظ می‌کنیم و هم از تحول آن هویت کاملا بیگانه می‌مانیم و برای همین است که زبان رودکی، فردوسی و حافظ همچنان برای ما آشنا و بیگانه نیستند. گویی که حافظه تاریخی ما در یک حبیب فزا تاریخی منجمد شده است. این حبیب باعث می‌شود که اصلا تغییر نکثیم و نسبت به گسست‌های تاریخی بی‌تفاوت بمانیم.

■ **شنیدید که کتابی دیگر هم این روزها از شما منتشر شده‌است؟**

بله. دو کتاب بوده. یکی کتاب «جلوه‌هایی از تاریخ و حماسه در ایران باستان، از گوماتاتا وهنام» که توسط مرکز مطالعات یونانی دانشگاه هاروارد در دست انتشار است و دیگری کتابی است که در مجموعه انستیتوآسیا جلد بیست و یکم منتشر شد با عنوان «ایران، وزی امورا انلهر».

■ **در انجیل یوحنا آمده: «در آغاز کلمه بود و کلمه نزد خدا بود…» گوته با اشاره به کلام انجیل، در پرسش و پاسخی کوتاه، می‌گوید: «در آغاز کلمه بود؟ نه، در آغاز عمل بود»**

که به معنای آرتی کلمه در بی انسانی کردن طبیعت است. لذا آرتی به واسطه کار، جهانی انسان می‌سازد و در آن جهان به انسانی سازنده بدل می‌شود. با این حال به‌زعم وی فعالیت مزبور فاقد ضرورت‌های زندگی و عاری از دغدغه‌های جهان‌سازی است و صرفا فعالیتی است به قصد انکشاف و آشکارسازی خویشتن. از این رو آرتن «عمل» را بر خلاف «رحمت» قرین آزادی می‌داند و از مخاطرات عمل در حوزه‌های «برگشت‌ناپذیری» و «پیش‌بینی‌ناپذیری» صحبت می‌کند و آرتناتیو خود را در سوق دادن عمل (پراکسیس) به زیر چتر ساختن (پوئسیس) طرح می‌کند.

به رغم آنکه در سال‌های دور و نزدیک ترجمه‌ها و تالیف‌های متکسری در بلب آثار آرتن صورت گرفته بود اما این‌ها آن حال جای خالی «وضع بشر» و «حیات ذهن» در مجموعه آثار آرتن حراز می‌شدد که به همت مسعود علیا، فضای اندیشه روشنفکری ما با یکی از این آثار آشنا شد و البته در آینده نزدیک نیز با ترجمه «حیات ذهن» فضای آکادمیک فلسفی ما را با اثر ماندگار دیگری آشنا خواهد کرد.

پی‌نوشت:

۱. در انجیل یوحنا آمده: «در آغاز کلمه بود و کلمه نزد خدا بود… گوته با اشاره به کلام انجیل، در پرسش و پاسخی کوتاه، می‌گوید: «در آغاز کلمه بود؟ نه، در آغاز عمل بود»

۲. وضع بشر/ هانا آرت / ترجمه: مسعود علیا / نشر: ققنوس /چاپ دوم زمستان ۱۳۹۰/قیمت: ۱۶۰۰ تومان

این طریق به منابع دست اول دسترسی پیدا کند و این کار پایان‌ناپذیر ادامه دارد و بنده دو دهه است که از جمله مشغول این کار هستم.

■ **مساله دیگر آگاهی سا ایرانیان از خودمان در گذشته‌های دور به وسیله رومی‌ها و یونانی‌ها و بابلی‌هاست. در واقع ما بیشتر توسط خارجی‌ها دربارۀ خودمان فکر کردیم و اصولا تاریخ ایران سراسر از ذهنیت‌های متفاوت است. شما چگونه فکری می‌کنید؟**

از آن جهت که در ایران باستان حافظه تاریخی عمدتا به صورت شفاهی بروز می‌کند این امر موجب رکود تاریخی می‌شود. چرا؟ چون همه چیز در الگوهای پیش ساخته تکرار می‌شود. در ایران بازنگری تاریخی می‌شوند و از سبوی دیگر خصایص قومی ما را حفظ می‌کنند. خلاصه اینکه ما همیشه همان‌طور هستیم که هستیم! و این وضع گویای پارادوکس عظیمی است زیرا هم هویت فرهنگی را حفظ می‌کنیم و هم از تحول آن هویت کاملا بیگانه می‌مانیم و برای همین است که زبان رودکی، فردوسی و حافظ همچنان برای ما آشنا و بیگانه نیستند. گویی که حافظه تاریخی ما در یک حبیب فزا تاریخی منجمد شده است. این حبیب باعث می‌شود که اصلا تغییر نکثیم و نسبت به گسست‌های تاریخی بی‌تفاوت بمانیم.

■ **شنیدید که کتابی دیگر هم این روزها از شما منتشر شده‌است؟**

بله. دو کتاب بوده. یکی کتاب «جلوه‌هایی از تاریخ و حماسه در ایران باستان، از گوماتاتا وهنام» که توسط مرکز مطالعات یونانی دانشگاه هاروارد در دست انتشار است و دیگری کتابی است که در مجموعه انستیتوآسیا جلد بیست و یکم منتشر شد با عنوان «ایران، وزی امورا انلهر».

■ **در انجیل یوحنا آمده: «در آغاز کلمه بود و کلمه نزد خدا بود…» گوته با اشاره به کلام انجیل، در پرسش و پاسخی کوتاه، می‌گوید: «در آغاز کلمه بود؟ نه، در آغاز عمل بود»**

که به معنای آرتی کلمه در بی انسانی کردن طبیعت است. لذا آرتی به واسطه کار، جهانی انسان می‌سازد و در آن جهان به انسانی سازنده بدل می‌شود. با این حال به‌زعم وی فعالیت مزبور فاقد ضرورت‌های زندگی و عاری از دغدغه‌های جهان‌سازی است و صرفا فعالیتی است به قصد انکشاف و آشکارسازی خویشتن. از این رو آرتن «عمل» را بر خلاف «رحمت» قرین آزادی می‌داند و از مخاطرات عمل در حوزه‌های «برگشت‌ناپذیری» و «پیش‌بینی‌ناپذیری» صحبت می‌کند و آرتناتیو خود را در سوق دادن عمل (پراکسیس) به زیر چتر ساختن (پوئسیس) طرح می‌کند.

به رغم آنکه در سال‌های دور و نزدیک ترجمه‌ها و تالیف‌های متکسری در بلب آثار آرتن صورت گرفته بود اما این‌ها آن حال جای خالی «وضع بشر» و «حیات ذهن» در مجموعه آثار آرتن حراز می‌شدد که به همت مسعود علیا، فضای اندیشه روشنفکری ما با یکی از این آثار آشنا شد و البته در آینده نزدیک نیز با ترجمه «حیات ذهن» فضای آکادمیک فلسفی ما را با اثر ماندگار دیگری آشنا خواهد کرد.

پی‌نوشت:

۱. در انجیل یوحنا آمده: «در آغاز کلمه بود و کلمه نزد خدا بود… گوته با اشاره به کلام انجیل، در پرسش و پاسخی کوتاه، می‌گوید: «در آغاز کلمه بود؟ نه، در آغاز عمل بود»

۲. وضع بشر/ هانا آرت / ترجمه: مسعود علیا / نشر: ققنوس /چاپ دوم زمستان ۱۳۹۰/قیمت: ۱۶۰۰ تومان

سال نهم ■ شماره ۱۴۹۹

شوق

نگاه

طرحی نو در تاریخ اشکانیان و ساسانیان

ژاله آموزگار*

■ سرانجام انتظار بسیاری از علاقه‌مندان به تاریخ گذشته ایران به سر رسید و اثر ارزنده و کمالا تخصصی دکتر محمدرحیم شایگان در مورد تفکر سیاسی دوره اشکانیان و ساسانیان با این عنوان: Arsacids and Sasanians and Political Ideology in Post -Hellenistics and Late Antique Persia

جزء انتشارات دانشگاه کمبریج در سال ۲۰۱۱ منتشر گردید و بابی جدید در این راه گشوده شد. خوشبختانه در سال‌های اخیر پژوهش‌های مفید و بالارزشی درباره تاریخ دوره ساسانی انجام گرفته است و تحقیقات جدیدی نیز در زمینه تاریخ دوره اشکانیان که مدت‌ها مورد بی‌مهری بود به بازار علم عرضه شده است. در این آثار جدید که غالبا با تکیه بر نوشته‌های ایرانی‌شناسان پیشین پایه‌ریزی شده‌اند، دانشمندان و پژوهشگران هر کدام به نوعی از «طن خود» «بار» این دوره‌های تاریخی شده‌اند و دیدگاه‌های سوامندی نیز عرضه کرده‌اند، اما آنچه دکتر محمدرحیم شایگان در این اثر خود در اختیار خواننده قرار می‌دهد از لونی دیگر است. بدین معنی که او از منظری کاملا تخصصی و با‌در نظر گرفتن و در کنار هم قرار دادن دوران پیش و پس این دوره‌های تاریخی، به این مساله نگرسته است و به عبارت دیگر «طرحی نو در انداخته است» و با روشی که شاید تاکنون کمتر مورد توجه بوده است، مسایل دوره ساسانی را در بستر تاریخی، با عنایت به گذشته، به بحث کشیده است. به عبارت بهتر برای رسیدن به تفکر سیاسی دوره اشکنلی و ساسانی، خواننده با کلیتی روبه‌روست. بحث‌ها از دوران هخامنشی آغاز می‌شوند، مساله اسکندر وهلنیسم مدنظر است. جزئیات تفکر سیاسی دوره سلوکی مطرح می‌شود تا بتوان نتیجه‌گیری کرد که آیا ساسانیان در کتیبه‌های خود الگوبردار دوره هخمنشی بوده‌اند و از آنها تقلید کرده‌اند یا تحت‌تأثیر سنت بابلی و بین‌النهرینی حاکم بر دوران کهن بوده‌اند؟ آیا اشکانیان و ساسانیان دستم به احیای تفکر سیاسی دوره هخامنشی زده‌اند؟ آیا به عنوان مثال اردون خود را وارث شاهنشاهی هخامنشی می‌دانسته‌است؟ نویسنده تلاش می‌کند که به این پرسش‌ها به گونه‌ای عالمانه پاسخ دهد.

رحیم شایگان در پیشگفتار این کتاب توضیح می‌دهد که برای درک اندیشه سیاسی ساسانیان نباید تنها به همان دوره و ارتباط این حکومت با امپراتوری روم بسنده کرد، بلکه باید دور‌های پیشین را نیز که مسلمانا در تشکیل این تفکر موثر بودند مورد توجه قرار داد. او پژوهش خود را آغازی بر نگرشی جدید در تاریخ دوره ساسانی می‌داند. در مقدمه کتاب که عنوان «هخامنشیان و ساسانیان» را دارد کلیات کتاب معرفی می‌شود. در فصل اول مطالب کتیبه‌های دوره ساسانی از دیدگاه تاریخی و اندیشه‌های سیاسی مستتر در آنها به بحث کشیده می‌شود. مطالب کتیبه شاپور اول در کعبه زردشت با تکیه بر نبردهای ایران و روم در سه میثت بررسی می‌شود و نویسنده مطالب آن را با کتیبه‌های دوره ساسانی مطابقت می‌دهد و همین بررسی را به کنیبه نرسی در یاپکولی نیز می‌کشاند. در فصل دوم منابع کلاسیک و آثار مورخانی همچون دیو (۸۱) هرودیان (۲) و آمیانوس مارسلیئوس (۳) موردنظر است. نویسنده نوشته‌های آنان را در مورد ساسانیان به یونانی با ترجمه انگلیسی نقل می‌کند و مطالب آنها را با کتیبه شاپور در کعبه زردشت و کتیبه داریوش در نقش‌رستم مورد مقایسه قرار می‌دهد. فصل سوم که به نسبت فصل‌های پیشین از تفصیل بیشتری برخوردار است، عنوان «اشکانیان و ساسانیان» دارد و مطالب بررسی‌شده در آن تاریجی و ابتکار برخوردار است. نویسنده عنوان شاه شاهان دوره هخامنشی و تحول آن را در دوره اشکانیان و ساسانیان مورد بحث قرار می‌دهد. نقل شاهان اشکانی را با بازماندگان سلوکیان شرح می‌دهد. پشروی آرد دوم را در آسیای صغیر مطرح می‌کند و سه ادعای آرد دوم درباره میراث هخامنشیان می‌پردازد. تصویر اسکندر را در نوشته‌های پهلوی زردشتی و در شاهنامه و آنچه در واقعیت هست نشان می‌دهد. نشانه‌های بازمانده هخامنشی را در دوره اشکانیان پرتنگ می‌سازد و از مهرباد دانشمندان اپواتور، فرمانروای یونت سخن می‌گوید و روابط اشکانیان و رومیان را به‌خصوص در نیمه اول سده پیش از میلاد مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل چهارم مسایل مربوط به روم و تقلید از دوران اسکندری مطرح می‌شود. سرانجام نتیجه‌گیری است و بخش موخره که در آن نویسنده نظر می‌دهد که شاهان ساسانی با چه‌گون‌گونه لقبی که در طی دوران فرمانروایی ساسانیان اختیار می‌کنند در حقیقت چهار دوره حکومتی را از هم تفکیک می‌سازند. این القاب و این تقسیم‌بندی که ابتکاری از رحیم شایگان است، به زعم او عبارتند از: شالهان (۴)، کیکل (۵)، فیروز (۶)، خود آفرود (۷). کتاب دارای نقشه‌ها و تصویرهای جالب توجهی است و به‌خصوص جدول‌های مفید و مفصلی دارد که زمانبندی‌های خاصی را در اختیار خواننده قرار می‌دهد. کتابنامه بسیار غنی این کتاب که شامل متن‌های کلاسیک و آخرین تحقیقات دانشمندان به زبان‌های انگلیسی، فرانسه، آلمانی، روسی و… در این زمینه است، تخصصی و «آکادمیک» بودن این اثر عالمانه را نشان می‌دهند. این نوشته معرفی بسیار کوتاه و مختصر از مطالعات قابل بحث و نکات واقعا خواندنی این کتاب است. برای شرح و نقد کامل آن به زمان و وقت بیشتری نیاز است. به دکتر رحیم شایگان که با چنین علاقه و وسواس علمی این اثر ارزنده را به نگارش درآورده است دست مریزاد می‌گویم. امیدوارم متخصصان و پژوهشگران تاریخ، آن را با دقت بخوانند و نظریه‌های جدید نویسنده را به نقد بکشند. ممکن است برخی از این نظریه‌ها مورد قبول گروهی نباشند، چه بهتر که درباره آنها بحث شود. کتاب تخصصی‌تر از آن است که به راحتی ترجمه شود ولی امیدوارم «صاحبدلی» پیدا شود!

پی‌نوشت‌ها:

۱- Dio / Herodian – ۳ / Ammianus
۲- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
۳- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
۴- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
۵- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
۶- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
۷- Dio / Marcellinus – ۵ / kayante – ۶
*استاد تاریخ باستان دانشگاه تهران